

GREV HAKKI ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Cahit TALAS

Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanununun yürürlüğe girmesinden bu yana iki yıla yakın bir süre geçmiştir. Bu devre içinde memleketimizde Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt alanında, üzerinde çeşitli yönlerden düşünülmesi gereken hâdiseler cereyan etmiştir. Geri kalmış bir toplumda, **grevi, mevcudiyeti bilinen fakat çok nâdir hallerde başvurulmuş bir hak olarak cereyan edecek bir hâdise»** şeklinde kabullenmek şüphesiz çok iyimser bir tahmin olurdu. Böyle bir durum dünyanın pek az memleketine ve çok uzun tecrübe, zahmet, sıkıntı ve düşünme yıllarından sonra nasip olmuştur. 1963 yılından bu yana Türkiyede 90 a yakın grev ilân olunmuştur. Bu grevlerde kaybolunan işgünü sayısı 225 bin kadardır. Toplumun sağlığını ve emniyetini yakından ilgilendiren grevler ise hükümet müdahalesi ile durdurulmuş ve Yüksek Uzlaştırma Kurullarının aracılığı ile anlaşmalara ulaşılmıştır.

I. KAPİTALİST VE SOSYALİST SİSTEMLERDE GREV

Grev hakkı esas itibariyle tıpkı sendika hakkı ve hürriyeti gibi kapitalist iktisadî sistemin bir yaratığıdır. Var oluşunun ve bir hak olarak kabul edilmesinin sebebi, işçilere, devletin sermaye — emek münasebetlerine yaptığı müdahalelerle tesis etmiş olduğu normların dışında ve üstünde çalışma şartları sağlamakta bir müzakere kudreti dengesi rolünü ifa etmesidir. Emek — sermaye münasebetlerine devlet müdahalesi yerine, bu münasebetlerin düzenlenmesini tarafların sorumluluklarına bırakmayı tercih eden iktisadî ve siyasî rejimlerde toplu sözleşme ve grev müesseseleri, gelirin, istihsalin muhtelif faktörleri arasında âdil ölçüler içinde dağılmasının başlıca vasıtalarından birini teşkil eder.

Buna mukabil bütün iktisadî hayatı merkezî bir plânın sevk ve idaresine bağlanmış, başka bir deyimle bütün istihsal mallarını devlete mal etmiş totaliter sosyalist iktisadî sistemler içinde, top-

lu sözleşme ve grev hakkı, sistemin mantığının tabii bir sonucu olarak fonksiyonunu ve muhtevasını yitirmiştir. Bu nitelikteki toplumlarda sendika nasıl klâsik anlamı içinden çıkmış ve devletin ve rejiminin, resmî iktisadî ve sosyal politikasının bir çarkı olmuş ise, toplu sözleşme ve grev hakları da merkezî plânın tesbit etmiş olduğu ve emredici mahiyet arzeden istihsal, istihlâk ve gelir dağılımı kuralları içinde anlamsız bir hâle gelmiştir. Bu sebepten ötürüdür ki totaliter sosyalist iktisadî sistemler içinde toplu sözleşme, grev hakkı ve hürriyetinin mevcudiyeti bahis konusu olmamaktadır.

II. KARMA EKONOMİLERDE DURUM

Fakat iktisadî sistemi karma bir sistem olan ve aynı zamanda iktisadî kalkınmasını bir plâna bağlamış bulunan memleketlerde ve özellikle Türkiye'de, Toplu Sözleşme ve grev hakkı ve müesseseleri yukarda kısaca değindiğimiz iki zıt sistemin ortasında yer almak mecburiyeti ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sebepten ötürü mesle çeşitli yönlerden artışılmaya ve üzerinde düşünülmeğe değer bir mudillik arz ediyor.

Memleketimizde 1961 Anayasası ile bir hak ve hürriyet olarak tanınan ve 1963 Kanunu ile tanzim edilen Toplu Sözleşme ve Grev Müesseseleri esas itibariyle kapitalist bir iktisadî sistemin emek-sermaye münasebetleri içinde düşünülmüş ve Türkiye Ekonomisinin geniş ölçüde ve özellikle sınaî sektörde devletin sevk ve idaresinde bulunmakta olduğu gerçeği Kanunun tedvini zamanında gözönünde bulundurulmamıştır. Devletin özel bir müteşebbis gibi hareket etmeyeceği, devletin önemli bir iş kolunda lokavta gitmeyeceği, devletin elinde bulunan işletmelerin sevk ve idaresinde işçilerin söz sahibi bulunduğu ve belli bir ölçüde kâra iştirâk sisteminin kabul olunduğu bir düzen içinde kapitalist sistemin mantığından hareket etmek ne dereceye kadar isabetli olmuştur? Bu, geçen iki yıllık bir tecrübe devresinden sonra üzerinde durulmaya değer bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Devletin bir özel müteşebbis gibi hareket etmediği, grev rakamlarının kısaca tahlili ile de belli oluyor. Bugün Türkiye'de çalışma mevzuatının kapsamına giren işçilerin sayısı yuvarlak rakamlarla 950.000 civarındadır. Bunların yalnız 300.000 kadarı kamu sektörü ile iktisadî devlet teşekküllerinde çalışmaktadır. Devlet sektöründe 261 bin işçiyi kapsayan 230 Toplu İş Sözleşmesi yapıl-

mıştır. Buna mukabil özel sektör de yalnız 171 bin işçiyi kapsayan 802 toplu iş sözleşmesi yapılmış bulunmaktadır.

Grevlere gelince, 90 kadar grevden yalnız 1 i devlet sektöründe ilân olunmuştur. Devlet sektöründe lokavt yapılmamıştır. Bu rakamların ifade ettiği mâna, toplu sözleşme müessesesinin geniş ölçüde devlet sektöründe işlediği ve bu sebepten ötürü de devlet sektöründe ücretlerin ve diğer menfaatlerin özel sektördeki seviyenin üzerine çıkma eğilimi göstermeğe başladığıdır. Bunun yanında diğer bir keyfiyet de, devlet sektöründe bazen ekonominin bugünkü ödeme takatının üstündeki ücret taleplerine çeşitli mülâhazalarla ve birçok hallerde devletin iktisat dışı müdahalesiyle mukavemet edilmeyerek bölgeler bir kısım iş kolları arasında ücret dengesizliklerinin ortaya çıkmış bulunmasıdır. Bu durumun tek istisnası devlet sektöründe bulunan her türlü madenlerdeki ücretlerin seviyesidir. Binaenaleyh Toplu Sözleşme Müzakerelerinde, müzakere kudreti dengesi devlet sektörü aleyhine bozulmuş bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'nin sayısız paradokslarından bir yenisidir.

III. PLÂN VE GREV

Türkiye ekonomisinin karma karakterinin tabii bir icabı olarak Türkiye'nin Birinci Beş Yıllık Plânı ve tabiatıyla onu takip edecek plânlar esas itibariyle kamu sektörü ve özel sektör bakımından iki ayrı nitelik taşımaktadır. Özel sektör bakımından plân esas itibariyle özendirici, teşvik edici, yol gösterici ve ortam hazırlayıcıdır. Emredici bir karakter taşımamaktadır. Buna mukabil kamu sektörü bakımından plân emredici bir niteliği haizdir. Bu sektör için her yıl yapılacak yatırımların miktarı, bu yatırımlardan beklenen hasıla ve yapılması gereken tasarruflar, kullanılacak işgücü ve bu işgücüne ödenmesi gereken ücret ana hatları içinde belirlenmiştir. Binaenaleyh kamu sektörü bakımından Beş Yıllık Plân belli bir ölçüde iktisadî hayatın sevk ve idaresini elinde tutan merkezî plânların niteliğini haiz bulunmaktadır. Böyle olunca, bu sektör için ve özellikle bu sektörün toplum hayatı ve menfaatleri ile yakından ilgili kolları yönünden grev hakkının, sistemin mantikî açısından ele alınması icap eder. Böyle yapılmadığı takdirde Plân bakımından kamu sektörünün emredici karakteri geniz ölçüde ihmâle uğramak tehlikesi ile karşı karşıya gelebilir.

IV. MODASI GEÇMEKTE OLAN BİR VASITA

Bir hak ve hürriyet olması bakımından şüphesiz grev üzerinde siyasî rejim demokratik, iktisadî sistemi kapitalist veya karma olan memleketlerde bir tartışmanın açılması mümkün değildir. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi karma ekonomilerde kamu sektörü için grev hakkının özüne dokunmaksızın yeni bazı buluşlara ve gelişmelere ihtiyaç vardır. Türkiye bu ihtiyacı zamanla daha çok duyacaktır. Bununla beraber bir bütün olarak mülâhaza edildiğinde, grev, vaktiyle Nehru'nun da işaret ettiği gibi modası geçmekte olan ve kapitalist iktisadî sistem değiştikçe veya bu sistemin yerini, devletin iktisadî hayata müdahalesine muhtelif ölçüler içinde yer ve imkân veren yeni sistemler aldıkça, emek ve sermaye münasebetlerinde bir denge unsuru ve gelirin âdil ölçüler içinde dağılımını sağlayan vasıtalardan başlıcası olmak vasfını yavaş yavaş yitirmektedir. Bugün memleketler ve özellikle gelişme halinde bulunan memleketler için asıl üzerinde durulması gereken mesele bir ücret politikasından çok, bir gelir politikası şeklinde tezahür etmektedir. Gelir politikası bütün halkı kapsar ve bu politika içinde ilk mesele istihdam yaratmaktır. Herkese bir gelir sağlandıktan sonra çeşitli yollarla âdil gelir dağılımı meselesi ele alındığında, grev hakkı da bu dağılımda diğer vasıtalarla birlikte — eğitim, müterakki gelir vergileri, sosyal güvenlik sistemleri, kazanılmamış bazı gelirlerin topluma mal edilmesi, vesaire — kendi rolünü ifa eder. Bütün iktisadî üretim mallarını kamuya mal ederek grevi anlamsız kılmak yerine insanın temel haklarına ve hürriyetlerine değer veren bir siyasî rejim içinde devletin, sermaye ve emeğin işbirliği yolu ile âdil gelir dağılımını sağlaması, geleceğin sosyal politikası olarak görünmektedir. Hür dünyanın sosyal politikası bu istikamette gelişmektedir. Türkiye de böyle bir politikaya ayak uydurabildiği ölçüde grevi yalnız varlığı bilinen bir hak olarak muhafaza eylemek yoluna girmiş olabilir. Adil bir gelir politikasının gerçekleştiği ülkelerde, emek - sermaye ilişkilerinin almakta olduğu yeni istikametler karşısında grev, daha ziyade ve gittikçe devrini yaşamış bir vasıta olmak niteliğine bürünmektedir.